

Bilagadel till uppdrag från Arbetsmarknadsdepartementet A2011/1622/DISK

Antisemitism och islamofobi

– utbredning, orsaker och preventivt arbete

Innehåll:

1. Regeringsuppdraget
2. Övrig litteratur inom området samtida antisemitism, sammanställt av fil. Dr. Henrik Bachner
- 3.1. Exempel på projekt med syfte att motverka antisemitism
förmedlade av organisationer som ingått i referensgruppen om antisemitism
- 3.2 Exempel på projekt med syfte att motverka islamofobi
förmedlade av organisationer som ingått i referensgruppen om islamofobi
- 3.3 Arbetet vid Diskrimineringsombudsmannen
- 3.4 Aktiviteter vid Forum för levande historia i syfte att motverka antisemitism

Arbetsmarknadsdepartementet

Forum för levande historia
Box 2123
103 33 Stockholm

Uppdrag att genomföra en kartläggning av antisemitism och islamofobi

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Forum för levande historia att genomföra en kartläggning av antisemitism och islamofobi.

Uppdraget innebär att Forum för levande historia ska:

- sammanställa den kunskap som finns om förekomsten av antisemitiska och islamofobiska föreställningar i Sverige och tänkbara orsaker till dessa,
- sammanställa den kunskap som finns om de judiska och muslimska gruppernas utsatthet och benägenhet att tillvarata sina rättigheter,
- genomföra en kartläggning av arbetet mot antisemitism och islamofobi,
- kartlägga, sammanställa och värdera forskningen inom området,
- identifiera goda exempel på åtgärder och metoder för att motverka och förebygga antisemitism och islamofobi, och
- sammanställa erfarenheter, forskning och goda exempel från andra relevanta länder inom EU.

Kartläggningar och sammanställningar ska göras på sådant sätt att de inte innebär registrering av enskildas åskådning i politiskt, religiöst eller annat sådant hänseende.

Forum för levande historia ska erhålla ersättning med högst 300 000 kronor för genomförandet av uppdraget. Ersättningen utbetalas av Kammarkollegiet efter rekvisition av Forum för levande historia senast den 2 december 2011. Kostnaden ska under budgetåret 2011 belasta utgiftsområde 13, anslaget 2:2 Åtgärder mot diskriminering och rasism m.m. anslagspost 5. Ej förbrukade medel ska återbetalas till kammarkollegiet, pg. 95 06 55-1, med angivande av diarienummer.

Uppdraget ska redovisas i en skriftlig rapport till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet) senast den 19 augusti 2011.

Skälen för regeringens beslut

I Sverige, liksom i många andra europeiska länder, har under senare år företeelser som antisemitism och islamofobi uppträtt i olika former. De har bl.a. tagit sig uttryck i våldshandlingar och kränkningar med antisemitiska och islamofobiska förtecken. Det har drabbat såväl personer som är, eller uppfattas vara, judar och muslimer som judiska och muslimska gruppers institutioner såsom religiösa byggnader och platser. Av Brottsförebyggande rådets sammanställning över anmälningar som identifierats som hatbrott utgör ca tio procent brott med antireligiösa motiv. Det finns samtidigt tecken som tyder på att benägenheten att anmäla kränkningar av olika slag är liten bland vissa grupper, t.ex. muslimer.

Det finns också tecken på att negativa attityder till dessa grupper är ganska vanliga och har ökat under senare år. Till exempel kan nämnas att Forum för levande historia under 2009 genomförde en undersökning, *Den mångtydiga intoleransen*, om gymnasieelevers attityder till olika grupper i samhället. Undersökningen visar att nästan en femtedel av eleverna har en negativ attityd till bl.a. muslimer och judar och att negativa attityder till judar och muslimer har ökat under senare tid. Unga kvinnor hade enligt undersökningen betydligt mer positiva attityder än unga män till samtliga grupper.

Samtidigt har rörelser, vars retorik bygger på rädsla för invandrare, vunnit framgång i flera länder i Europa. Dessa rörelser använder sig ofta av en islamfientlig retorik som i vissa delar kan jämföras med antisemitismen och föreställningen om en judisk världskonspiration.

Det saknas dock en djupgående analys av mekanismerna bakom fördomar och negativa attityder till judar och muslimer. Det saknas också en god överblick över arbetet mot antisemitism och islamofobi. Det är därför nödvändigt att få en mer sammanhängande bild av

situationen för att kunna bedöma behovet av ytterligare åtgärder mot antisemitism och islamofobi.

Mot denna bakgrund bör Forum för levande historia ges i uppdrag att sammanställa den kunskap som finns om förekomsten av antisemitiska och islamofobiska föreställningar i Sverige och om de judiska och muslimska gruppernas utsatthet och benägenhet att tillvarata sina rättigheter. I uppdraget bör även ingå att redovisa den kunskap som finns om tänkbara orsaker till antisemitiska och islamofobiska föreställningar. Forum för levande historia bör också få i uppdrag att kartlägga det arbete som bedrivs i Sverige mot antisemitism och islamofobi samt kartlägga och värdera forskningen inom området, liksom att sammanställa erfarenheter, forskning och goda exempel från andra relevanta länder inom EU. I uppdraget bör slutligen även ingå att identifiera goda exempel på åtgärder och metoder för att motverka och förebygga antisemitism och islamofobi.

Forum för levande historia ska under arbetet samråda med de grupper som berörs av det uppdrag som myndigheten ska genomföra.

På regeringens vägnar

Erik Ullenhag

Cafer Uzunel

Kopia till

Statsrådsberedningen/SAM
Justitiedepartementet/L6
Justitiedepartementet/PO
Justitiedepartementet/KRIM
Justitiedepartementet/D
Finansdepartementet/BA
Utbildningsdepartementet/S
Utbildningsdepartementet/UC
Kulturdepartementet/KA
Arbetsmarknadsdepartementet/ADM
Kammarkollegiet

Övrig litteratur inom området samtida antisemitism (sammanställt av fil. dr. Henrik Bachner)

Urval av litteratur om samtida antisemitism:

Wolfgang Benz, Hg., *Der Hass gegen die Juden. Dimensionen und Formen des Antisemitismus*, Berlin 2008

Wolfgang Benz, *Was ist Antisemitismus?*, München 2004

Wolfgang Benz & Juliane Wetzel, Hg., *Antisemitismus und radikaler Islamismus*, Essen 2007

Matthias Brosch, Michael Elm, Norman Geißler, Brigitta Elisa Simbürger, Oliver von Wrochem Hg., *Exklusive Solidarität. Linker Antisemitismus in Deutschland*, Berlin 2007

Stéphane Bruchfeld, *Förnekandet av Förintelsen. Nynazistisk historieförfalskning efter Auschwitz*, Stockholm 1996

Klaus Faber, Julius H. Schoeps & Sacha Stawski, *Neu-alter Judenhass. Antisemitismus, arabisch-israelischer Konflikt und europäische Politik*, Berlin 2006

Philip Gessler, *Der neue Antisemitismus. Hinter den Kulissen der Normalität*, Freiburg 2004

Bernard Harrison, *The Resurgence of Anti-Semitism, Jews, Israel and the Liberal Opinion*, Lanham/Boulder/ New York 2006

Wilhelm Heitmeyer, Hg., *Deutsche Zustände*. Folge 3, Frankfurt a. M. 2005

David Hirsch, *Anti-Zionism and Antisemitism. Cosmopolitan Reflections* (paper), YIISA, Yale, New Haven 2007

Klaus Holz, *Die Gegenwart des Antisemitismus. Islamische, demokratische und antizionistische Judenfeindschaft*, Hamburg 2005

Paul Iganski & Barry Kosmin, Ed., *A New Antisemitism? Debating Judeophobia in 21st Century Britain*, London, 2003

Tobias Jaecker, *Antisemitische Verschwörungstheorien nach dem 11. September. Neue Varianten eines alten Deutungsmusters*, Münster 2005

Anthony Julius, *Trials of the Diaspora. A History of Antisemitism in England* (kap 7 & 8)
Oxford 2010

Siegfried Jäger & Margerete Jäger, *Medienbild Israel. Zwischen Solidarität und Antisemitismus*, Hamburg 2003

Brian Klug, "The collective Jew: Israel and the new antisemitism", *Patterns of Prejudice*, 2003:2

Holger Knothe, *Eine andere Welt ist möglich – ohne Antisemitismus? Antisemitismus und Globalisierungskritik bei Attac*, Bielefeld 2009

Walter Laqueur, *The Changing Face of Antisemitism. From Ancient Times to the Present Day*, Oxford 2006

Hanno Loewy, Hg., *Gerüchte über die Juden. Antisemitismus, Philosemitismus und aktuelle Verschwörungstheorien*, Essen 2005

Nonna Mayer, "Transformations of French anti-Semitism", *International Journal for Conflict and Violence*, No. 1, 2007

Doron Rabinovici, Ulrich Speck & Nathan Sznajder, Hg., *Neuer Antisemitismus? Eine globale Debatte*, Frankfurt am Main 2004

Martin Reisigl & Ruth Wodak, *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*, London/New York 2001

Lars Rensmann, *Demokratie und Judenbild. Antisemitismus in der politischen Kultur der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden 2005

Lars Rensmann & Julius H. Schoeps, Hg., *Feindbild Judentum. Antisemitismus in Europa*, Berlin 2008

Monika Schwarz-Friesel, Evyatar Friesel, Jehuda Reinharz, Hg., *Aktueller Antisemitismus – ein Phänomen der Mitte*, Berlin/New York 2010

Mark Strauss, "Antiglobalism's Jewish Problem", *Foreign Policy*, November/December 2003

Pierre-André Taguieff, *Rising from the Muck. The New Anti-Semitism in Europe*, Chicago 2004

Robert Wistrich, *A Lethal Obsession. Anti-Semitism from Antiquity to the Global Jihad*, New York 2010

Ruth Wodak Peter Nowak, Johanna Pelikan, Helmut Gruber, Rudolf de Cilla, Richard Mitten, *"Wir sind alle unschuldige Täter". Diskurshistorische Studien zum Nachkriegsantisemitismus*, Frankfurt am Main 1990

Urval av övrig litteratur som berör samtida antisemitism i Sverige

Christoph Andersson, *Från gatan in i parlamenten. Om extremhögerens väg mot politisk makt*, Stockholm 2010

Henrik Bachner, "Kristna antijudiska motiv i medier och debatt", i Mia Lövheim, Göran Larsson, Alf Linderman, red., *Religion och medier. Några perspektiv*, Studentlitteratur 2006.

Det eviga hatet. Om nynazism, antisemitism och Radio Islam, Bonniers och Svenska kommittén mot antisemitism 1993

Heléne Lööw, *Nazismen i Sverige. 1980-1997. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*, Stockholm 1998

Tematiska studier av samtida antisemitism publiceras bl a av:

The Yale Initiative for the Interdisciplinary Study of Antisemitism (YIISA) – se Seminar Series och Working Papers

<http://www.yale.edu/yiisa/index.html>

Sassoon International Center for the Study of Antisemitism (SICSA) Hebrew University – se serierna Analysis of Current Trends in Antisemitism och Posen Papers in Contemporary Antisemitism

<http://sicsa.huji.ac.il/>

Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, Tel Aviv University – se bl a serien Topical Brief

<http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/>

Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität Berlin – se Jahrbuch für Antisemitismusforschung

<http://zfa.kgw.tu-berlin.de/index.htm>

Urval av deklamationer

Stockholm International Forum on Combating Intolerance 2001

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/06/66/96/52af23bc.pdf>

OSCE/Berlin-deklarationen 2004

<http://www.osce.org/cio/56259>

OSCE/Cordoba-deklarationen 2005

http://www.osce.org/documents/cio/2005/06/15109_en.pdf

Översikt deklamationer mm via Tandis/ODIHR:

<http://tandis.odihr.pl/?p=ki-as,instru>

Urval av rapporter/utredningar/attitydundersökningar

Årliga rapporter om antisemitism i specifika länder och globala tendenser publiceras av Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism

<http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/>

Summary Report of the OSCE High Level Meeting on Confronting Anti-Semitism in Public Discourse, 23-24 March 2011

http://www.osservatorioantisemitismo.it/public/osce_march2011_antisemitism.pdf

Community Security Trust – Antisemitic Discourse in Britain in 2009

<http://www.thecst.org.uk/docs/Antisemitic%20Discourse%20Report%20for%202009%20-%20web1.pdf>

UK All-Party Parliamentary Inquiry into Antisemitism (2006)

<http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/All-Party-Parliamentary-Inquiry-into-Antisemitism-REPORT.pdf>

UK Government Response till All-Party Parliamentary Inquiry into Antisemitism (2007)

<http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/Govt-Command-Paper.pdf>

UK Government One Year Progress Report (2008)

<http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/Second-Command-Paper.pdf>

UK Government Three Years on Progress report (2010)

<http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/Cm-7991-web.pdf>

Canadian Parliamentary Inquiry into Antisemitism

<http://www.cpcca.ca/inquiry.htm>

Werner Bergmann & Juliane Wetzel: Manifestations of anti-Semitism in the European Union 2002 (2003)

http://www1.yadvashem.org/yv/en/education/lesson_plans/pdf/antisemitism_workshop3.pdf

(Zentrum für Antisemitismusforschung om varför EUMC ej offentliggjorde Bergmann & Wetzels studie <http://zfa.kgw.tu-berlin.de/newsletter/news-03-12.pdf>)

EUMC/FRA: Manifestations of Antisemitism in the EU 2002 – 2003 (2004)

<http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/AS-Main-report.pdf>

EUMC/FRA: Perceptions of Antisemitism in the European Union (2004)

<http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/AS-interviews-EN.pdf>

AJC: Thinking about the Holocaust 60 Years Later - A Multinational Public-Opinion Survey

(inkluderar antisemitiska attityder i Sverige samt syn på antisemitism som problem)

<http://www.ajc.org/site/apps/nlnet/content3.aspx?c=ijITI2PHKoG&b=846741&ct=1025513>

AJC: Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden (1999) (referenser till resultat som gäller antisemitism finns i Bachner & Ring 2006)

Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe, Kaplan & Small, Yale (2006)

http://www.h-net.org/~antis/papers/jcr_antisemitism.pdf

Antisemitism in European Football

http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/2009/12/Football_Booklet.pdf

Rapporter om incidenter/hatbrott

FRA: Antisemitism. Summary overview of the situation in the European Union 2001-2008

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism_Update_2009.pdf

Frankrike: La lutte contre le racisme, l'antisemitisme et la xénophobie (2009),
Commission nationale consultative des droits de l'homme:
Statistik över antisemitiska och rasistiska incidenter 1993-2009 s 25:
<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/104000267/0000.pdf>

Schweiz: Eidgenössische Kommission gegen Rassismus
Hatbrott uppdelat på offergrupper 1995-2009:
<http://www.ekr.admin.ch/dienstleistungen/00169/00172/00179/index.html?lang=de>

Storbritannien
Community Security Trust - Antisemitic Incidents Report 2010
Statistik över incidenter 2000-2010 s 34:
<http://www.thecest.org.uk/docs/Incidents%20Report%202010.pdf>

Exempel på utbildningsprojekt mot antisemitism

OSCE/ODIHR: *Education on the Holocaust and on Anti-Semitism. An overview and analysis of educational approaches*, Warszawa 2006

Gegen Antisemitismus, Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität
Berlin
http://zfa.kgw.tu-berlin.de/lehmaterial/gegen_antisemitismus.htm

Kreutzberger Initiative gegen Antisemitismus, Berlin
http://www.kiga-berlin.org/index.php?page=materialien&hl=de_DE ,

Bildungsbausteine gegen Antisemitismus
<http://www.bildungsbausteine.de/projekt.html>

Aktiv gegen Antisemitismus, AJC (American Jewish Committee) & Landesinstitut für
Schule und Medien Berlin-Brandenburg
<http://www.aktiv-gegen-antisemitismus.de/>

AMIRA – Antisemitismus im Kontext von Migration und Rassismus, Verein für
Demokratische Kultur in Berlin – Initiative für urbane Demokratieentwicklung (VDK)
e.V.
<http://www.amira-berlin.de/>

Sammanställning av olika tyska projekt:

<http://www.ajcgermany.org/site/c.fkLSJcMUKtH/b.1722115/k.AC56/Bildungsprogramme.htm>

Fritz Bauer Institut und Jugendbegegnungsstätte Anne Frank, Hg., *Neue Judenfeindschaft?*

Perspektiven für den pädagogischen Umgang mit dem globalisierten Antisemitismus
Jahrbuch 2006, Campus Verlag, Frankfurt am Main/New York, 2006

Football Association Taskforce on Tackling Anti-Semitism and Islamophobia

<http://www.antisemitism.org.uk/wp-content/uploads/Football-Association-Taskforce-on-Tackling-Anti-Semitism-and-Islamophobia-by-John-Mann.pdf>

Judiska Museet i Stockholm
(www.judiska-museet.a.se)

Judiska Museet i Stockholm är en stiftelse och en fristående obunden institution. Museets utställningar och verksamhet beskriver huvudsakligen de svenska judarnas historia, tradition och kultur samt Förintelsen. Museet arbetar mot antisemitism, främlingsfientlighet samt för ökad tolerans. Judiska Museet har ca 12-16.000 besökare per år.

<p>Pedagogiska program om Förintelsen, dess historia och mekanismer.</p> <p>Visningar för skolklasser och andra grupper av samlingar och föreställningar i Museiteatern.</p> <p>Seminarier, möten och samtal med elever och andra</p>	<p>Syfte att lära sig mer om judendom, svenska judars historia och tradition och Förintelsen bl a genom möten med överlevande, speciellt framtagen multimediaföreställning på Museiteatern och diverse utställningar. Enda permanenta Förintelseutställning med unika föremål.</p>
<p>Seminarium, möten och samtal</p>	<p>Mellan representanter från den judiska gruppen och övriga</p>

Judiska församlingen i Stockholm och Malmö

Församlingarna har visning av synagogan för skolklasser och andra grupper och deltar i annat utåtriktat arbete för att sprida kunskap om judendomen.

I Malmö har man precis infört att de religiösa institutionerna ska kunna återsöka pengar för skolbesöken från kommunen.

JUDISKA MUSEET
STOCKHOLM

FÖRSLAG till åtgärder för att stävja antisemitism

1. Riktade pedagogiska insatser om antisemitismens historia och föreställningar

Vad ligger bakom de olika föreställningarna om judarna? Hur kan dessa förklaras?

Undervisningen i skolor bör rikta in sig på att förebygga de antisemitiska föreställningar som existerar och sprids i vårt land.

Ovanstående insatser bör till att börja med speciellt implementeras i de skolor och bland de grupper där antisemitiska föreställningar enligt senaste forskning gror och ökar mest .

För att kunna genomföra ovanstående krävs särskild utbildning av religions-, historie- och SO-lärare i antisemitismens historia och föreställningar.

2. Dialoger och möten mellan judar och övriga

Ett viktigt instrument för att motverka antisemitism är enligt vår erfarenhet att arrangera möten och samtal. Att möta en jude avdramatiserar bilden av juden och minskar antisemitiska attityder. Möten av dylikt slag ökar förståelsen och toleransen mellan människor.

3. Mångkulturella och interreligiösa samtal

Fler mångkulturella och interreligiösa samtal mellan unga företrädare för olika religioner och kulturer. Gärna i media, TV och på nätet!

2011-05-06

Yvonne Jacobsson
Museichef

Exempel på projekt med syfte att motverka antisemitism förmedlade av organisationer som ingått i referensgruppen om antisemitism

Svenska kommittén mot antisemitism

(www.skma.se)

SKMA är en religiöst och politiskt obunden organisation som förebygger och motverkar antisemitism och rasism.

Seminarier	Exempel: <i>Antisemitism och islamofobi; Förintelsens goda människor; Den organiserade antisemitismen; Undervisning om antisemitism</i>
Utbildningar i kombination med studieresor	Svenska kommittén mot antisemitism organiserar regelbundet fortbildningskurser om antisemitism och Förintelsen. Studieresorna har gått till Förintelsens platser i Polen, Baltikum, Vitryssland, Ukraina och Österrike, samt till Yad Vashem i Israel.
Utbildningsresor för ungdomar	Sedan 2007 har SKMA arrangerat elevresor till Förintelsens platser i Polen. Över 1 000 ungdomar från ca 40 skolor, kyrkor och organisationer har deltagit i studieresorna.
Ettårig utbildning om Förintelsen, antisemitism och fördomar	2000 startade SKMA en utbildning med trettio deltagare representerande journalister, folkbildare, kulturarbetare och pedagoger. Utbildningen som pågick under två år innehöll nio tre-dagars seminarier, samt två studieresor till Polen och Israel. Efter avslutad utbildning har ett flertal av deltagarna i utbildningen organiserat egna utbildningar.
Interaktivt studiematerial om Förintelsen	2010 publicerade SKMA ett Internet baserat interaktivt studiematerial, <i>Vad är en människa?</i> Materialet är baserat på ett vittnesmål från en överlevande.
Undervisningsmaterial om antisemitism	Under 2010 publicerade SKMA i samarbete med Forum för levande historia, FLH, ett undervisningsmaterial om antisemitism, fördomar och diskriminering för högstadiet och gymnasiet.

Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA) –

aktiviteter för att motverka antisemitism, rasism och fördomar

Seminarier

Under de senaste 10 åren har SKMA genomfört ett 60-tal seminarier riktade till framför allt lärare, men även till journalister, poliser, politiker och tjänstemän inom olika förvaltningar och myndigheter. Seminarierna har genomförts på flera platser i landet. Vid så gott som alla tillfällen, även då ämnet varit Förintelsen och undervisning om Förintelsen, har någon eller några föreläsningar handlat om antisemitism i ett historiskt och samtida perspektiv. Ofta har även andra former av fördomar och rasism behandlats. I många seminarier har ingått såväl teoretiska som pedagogiska pass. Några seminarier har genomförts i samverkan med Forum för levande historia, Programmet för studier kring Förintelsen och folkmord, olika studieförbund, universitet och högskolor.

Här följer några exempel på seminarier:

Antisemitism i Sverige efter 1945

Medverkande: Idéhistoriker Henrik Bachner, journalisten Stieg Larsson, Expo

Vad händer i de nazistiska grupperingarna i Sverige just nu?

Samhällets värdegrunder

Medverkande: journalisten Stieg Larsson, pedagogerna Magnus Hermansson Adler och Christer Mattsson

Antiziganism – från fördomar till folkmord

Medverkande: Professor Wolfgang Wippermann

Vad kan man lära av Förintelsen?

Medverkande: Professor Yehuda Bauer, publicisten Arne Ruth

Varför studera Förintelsen? Är det möjligt att jämföra folkmord?

Medverkande: Professor Kristian Gerner

Där ser man hur de är! – Bilden av invandrare, judar och muslimer i media och debatt

Medverkande: Idéhistoriker Henrik Bachner, mediaforskaren Ylva Brune

Baltikums judar – fördrivna, förföljda, förintade

Medverkande: Författaren och journalisten Ingvar Lundin, Grisha Jakobson (överlevande från Riga), professor Joanna Bankier, pedagogerna Åke Ramsten och Börje Hällström, historikern Matthew Kott

Situationen för den judiska befolkningen i Vitryssland, Litauen och Ukraina

Medverkande: Professor David Gaunt, Galina Miliantsei och Frank Schwartz, East European Heritage Project, journalisten Dimitri Plax, historikern Håkan Blomkvist

Förintelsen – en översikt. Händelseförlopp och faser

Medverkande: Idéhistoriker Stéphane Bruchfeld

The Emergence of a Pan-European Antisemitism

Medverkande: Professor Henry Huttenbach

Undervisning om värdegrunden i samhället, med utgångspunkt i Förintelsen

Medverkande: Pedagogen Magnus Hermansson Adler

Från fördomar till folkmord

Medverkande: Idéhistoriker Stéphane Bruchfeld, Jan Ahlberg, BRÅ, historikern Heléne Lööw, historikern Mikael Tossavainen, mediaforskaren Ylva Brune, journalisten Anna-Lena Lodenius, idéhistoriker Henrik Bachner, journalisterna Jenny Berggren & Josef Mahdi, historikern Tomislav Dulic

Minne och försoning

Medverkande: Professor Barbara Törnquist Plewa, Robert Kuwalek, Majdanek State Museum, freds- och konfliktforskaren Karen Brounéus

Kan man motverka dagens rasism genom att lära om Förintelsen?

Medverkande: Idéhistoriker Stéphane Bruchfeld, pedagogerna Christer Mattsson och Magnus Hermansson Adler, journalisten Stieg Larsson, filmaren Helene Berg, psykolog Judith Beermann Zeligson

Antisemitism, Europa och Mellanösternkonflikten

Medverkande: Professor Richard Herzinger, journalisten Tomas Gür, politikerna Fredrik Malm och Nalin Pekgul, idéhistoriker Stéphane Bruchfeld, pedagogerna Veronica Hejdelind, Christer Mattsson och Björn Sandmark

Teaching the Holocaust, making it present and relevant for our students

Professor Deborah Dwork, professor Harald Runblom

Dagens antisemitism en spegelbild ur historien

Medverkande: Professor David Engel

Antisemitism i arabiska och iranska media.

Medverkande: Yigal Carmon, Memri

Antisemitiska myter i modern tappning

Medverkande: Pedagogen Jonas Sundberg, journalisten Mikael Ekman

Barn under folkmord, exempel från Förintelsen och Rwanda

Medverkande: Psykolog Suzanne Kaplan

Modet att vara människa. Vilka konsekvenser får våra val (och icke-val) för andra – om lydnad och civilturage i vardagen!

Medverkande: Professor Carol Rittner, psykolog Judith Beermann Zeligson, historiker Ingrid Lomfors

Sverige och Förintelsen

Medverkande: Idéhistoriker Stéphane Bruchfeld, historiker Karin Kvist Geverts, pedagogen Mikael Enoksson

Förintelsen i Lettland

Medverkande: Professor Kristian Gerner, historiker Mikael Byström, historiker Matthew Kott, idéhistoriker Ulla Ekström von Essen, Ilga Nilsson, Aina Bigestans, idéhistoriker Henrik Bachner, Danute Dura, Ockupationsmuseet i Riga

Att jämföra folk mord

Medverkande: Professor Eric Markusen, professor Klas-Göran Karlsson, professor Ove Bring, psykolog Johannes Lang, historikern Tomislav Dulic

En överlevande och hans befriare

Medverkande: Max Safir (överlevande från Polen), Robert Persinger

Vad händer med vittnesmålen från Förintelsen?

Medverkande: Pedagog Callie Kamsan, etnolog Carolyn Östberg

Extremnationalism och hotet mot demokratin

Medverkande: Professor Jesper Svartvik, sociolog Göran Dahl, historiker Heléne Lööw, idéhistoriker Ulla von Essen, idéhistoriker Henrik Bachner, journalist och historiker Adam Holm, pedagogerna Magnus Hermansson Adler, Mikael Enoksson, Lars Brant, Jonas Sundberg och Per Höjeberg samt Alexander Bengtsson och Daniel Poohl, EXPO

Universal Humanistic Approach to Holocaust Education

Medverkande: Pedagog David Netzer, Centre for Humanistic Education, Israel

”Brottsplats Ukraina”

Medverkande: Historiker Mihkail Tyaglyy, historiker Johan Dietsch, pedagog Mikael Enoksson

Antisemitism i kölvattnet av Gaza-kriget

Medverkande: Jonathan Leman, Lena Jersenius, SKMA

Fördomar och diskriminering

Medverkande: Pedagog Per Höjeberg, Jonathan Leman, SKMA

Finlands utsatta 1900-tal

Medverkande: Historikerna Aapo Roselius, Oula Silvenoinen, Antero Holmila, samt journalist Henrik Arnstad

Undervisning om antisemitism

Medverkande: Idéhistorikerna Henrik Bachner och Stéphane Bruchfeld, pedagogerna Rachel Baran Ouaki och Jonathan Leman

Den organiserade antisemitismen

Medverkande: Jonathan Leman, SKMA

Förintelsens goda människor

Medverkande: Jovan och Dina Rajs, Överlevande från Jugoslavien

Antisemitism och islamofobi

Medverkande: Historikerna Heléne Löow och Anders Wigerfelt, idéhistorikerna Henrik Bachner och Stéphane Bruchfeld, islamolog Jonas Otterbeck, journalist och författare Christoph Andersson, pedagog Jonathan Leman

Utbildningar i kombination med studieresor

Svenska kommittén mot antisemitism organiserar regelbundet fortbildningskurser om antisemitism och Förintelsen. Kurserna läggs upp i samarbete med forskare och pedagoger. Sedan 2000 har SKMA genomfört ett trettiotal längre utbildningar för lärare, journalister, politiker, kulturarbetare m.fl. för att fördjupa kunskapen om den judiska historien i Europa, antisemitismens orsaker, utveckling och motiv, nazismen samt Förintelsen. Några kurser har genomförts i samarbete med Forum för levande historia.

Programmen omfattar ett förberedande seminarium, en utbildningsresa samt ett uppföljande seminarium där deltagarna bland annat diskuterar med erfarna pedagoger om hur kunskaperna skall föras vidare. I seminarierna deltar erkända svenska och utländska forskare och pedagoger.

Studieresorna har gått till Förintelsens platser i Polen, Baltikum, Vitryssland, Ukraina och Österrike, samt till Yad Vashem i Israel. Vid planeringen och genomförandet av studieresorna samarbetar SKMA med lokala museer, pedagogiska institutioner och lokala forskare.

Under de förberedande seminarierna introduceras deltagarna till den judiska historien i Östeuropa och får en översikt över Förintelsens händelseförlopp och faser, samt en mer detaljerad genomgång av Förintelsens förlopp i det område deltagarna skall besöka. Föreläsningen om antisemitism är en djupare analys av antisemitismens uttryck och idéer från dåtid till nutid, samt diskussioner om hur man kan motverka antisemitism och andra fördomar.

Samarbetspartners i olika länder vid organiserandet av utbildningarna:

Judiska församlingarna i Warszawa och Lodz, Majdanek State Museum, Holocaust museet i Belzec, Auschwitz-Birkenau State Museum, Auschwitz Judiska Center, Galiciamuseet, Dawid Rubinowicz Society, Polen

Judiska församlingen i Tallin, Estland

Judiska församlingen i Riga, Ockupationsmuseet i Riga, Lettland

Vilnius Yiddish Institute, the Vilna Gaon Jewish State Museum i Vilnius, Litauen

East European Heritage Project i Minsk, Vitryssland

Ukrainian Center for Holocaust Studies i Kiev, Ukraina

International School for Holocaust Studies vid Yad Vashem, the Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism, Bet Terezin, Centre for Humanistic Education, Moreshet, Massua International Institute for Holocaust Studies, Israel

Utbildningsresor för ungdomar

Sedan 2007 har SKMA arrangerat elevresor till Förintelsens platser i Polen. Ett speciellt program har tagits fram av SKMA för att fördjupa kunskapen om Förintelsen hos eleverna och starta en process där eleven reflekterar över de händelser som ledde fram till Förintelsen och sina egna val idag.

Under förberedelserna på skolan arbetar eleverna med dokument, bilder och dilemman utifrån olika aktörers perspektiv. Vid besöket i Polen återkommer liknande arbetsuppgifter som ytterligare skall belysa det judiska livet före Förintelsen, den nazistiska politikens utveckling, livet i ghetton och läger. Under de guidade vandringarna får eleverna ta del av bilder, dokument och vittnesmål från överlevande.

Vid samtliga kurser läggs stor vikt vid besöket i Auschwitz-Birkenau då ungdomarna förutom de guidade turerna också får arbeta med olika uppgifter och reflektera över existentiella frågor om etik och moral. Varje dag avslutas med en samling där ungdomarna ges möjlighet att samtala om dagens upplevelser och tankar, fråga om det som är oklart eller lyssna till olika berättelser. De pedagoger från SKMA som leder grupperna har utbildats genom SKMA och Levande historia.

Över 1 000 ungdomar från ca 40 skolor, kyrkor och organisationer har deltagit i studieresorna.

Från och med 2010 har SKMA inlett ett samarbete med två skolor i Bodzentyn, Polen. De svenska eleverna möter polska elever från området och tillsammans studerar ungdomarna den nazistiska ockupationens verkningar i området. De besöker platser med anknytning till Förintelsen och arbetar med olika uppgifter t.ex. att jämföra propagandabilder med antisemitiska teman från Tyskland, Polen och Sverige vilket ger en djupare förståelse för antisemitismens betydelse i alla tre länderna på 20- och 30-talet.

Ettårig utbildning om Förintelsen, antisemitism och fördomar

2000 startade SKMA en utbildning med trettio deltagare representerande journalister, folkbildare, kulturarbetare och pedagoger. Syftet med utbildningen var att skapa ett nätverk av välutbildade och engagerade personer som skulle undervisa i och sprida kunskap om Förintelsen samt bemöta nazistisk och s.k. revisionistisk propaganda. Deltagarna skulle bli lokala resurspersoner.

Utbildningen genomfördes med projektbidrag från Inrikesdepartementet. Utbildningen som pågick under två år innehöll nio tre-dagars seminarier, samt två studieresor till Polen och Israel. Vissa av deltagarna fortsatte att delta i ytterligare studieresor till Baltikum och Ukraina. Efter avslutad utbildning har ett flertal av deltagarna i utbildningen organiserat egna utbildningar kring rasism, antisemitism och fördomar eller organiserat ungdomsutbildningar till Förintelsens platser.

Interaktivt studiematerial om Förintelsen

2010 publicerade SKMA ett Internet baserat interaktivt studiematerial, *Vad är en människa?* Materialet är baserat på ett vittnesmål från en överlevande. I texter och övningar diskuteras vad den nazistiska ockupationen innebar för den judiska befolkningen i området och majoritetsbefolkningen relation till den judiska minoriteten. På en tidslinje görs nedslag som visar samtida händelser i Europa, framför allt i Tyskland, och Sverige.

Undervisningsmaterial om antisemitism

Under 2010 publicerade SKMA i samarbete med Forum för levande historia, FLH, ett undervisningsmaterial om antisemitism, fördomar och diskriminering för högstadiet och gymnasiet. Materialet omfattar tre häften som behandlar: Antisemitismen i Europa fram till 1945; Antisemitism – även idag; samt Fördomar – du också?

Studiematerialet syftar till att ge ungdomar grundläggande kunskaper om antisemitism, fördomar och diskriminering. Det skall stimulera till diskussion om varför människor bär på fördomar, vad det innebär att bli diskriminerad eller att vara passiv åskådare. I den svenska utgåvan har inkluderats avsnitt om diskriminering av samer, antiziganism och islamofobi. Häftena är rikt illustrerade och innehåller även arbetsuppgifter och diskussionsfrågor.

Publikationer

OM ANTISEMITISM. Orsaker, utveckling, motiv
Göran Larsson, SKMA, 2009

Förintelsen – utrotningen av Europas judar
Anne Grynberg, Mattias Tydén "Sverige inför Förintelsen", Svante Hansson "Brev, betänkanden, artiklar", Berghs förlag och SKMA, 1997

Nationalsocialismens symboler
Stéphane Bruchfeld, SKMA och Expo, 1997

Förnekandet av Förintelsen – Nynazistisk historieförfälskning efter Auschwitz,
Stéphane Bruchfeld, SKMA 1996

Det eviga hatet
Per Ahlmark, Henrik Bachner, Maria-Pia Boëthius, Jerzy Einhorn, Peter Englund, Håkan Holmberg, Jackie Jakubowski, Georg Klein, Stieg Larsson, Agneta Pleijel, Jörgen Weibull, Per Wästberg
Bonniers och SKMA, 1993

"Öga för öga, tand för tand" en granskning av svenska läromedel i historia, religion och samhällskunskap för högstadiet och gymnasiet om judendom, judisk historia och Förintelsen
Stéphane Bruchfeld, SKMA, 1996

Det börjar med judarna, SKMA 1987

Exempel på projekt med syfte att motverka islamofobi förmedlade av organisationer som ingått i referensgruppen om islamofobi

IBN RUSHED

(www.ibnrushed.se)

Ibn Rushed är ett studieförbund med verksamhet över hela Sverige och deras uppgift är att stärka muslimer i Sverige och att ge ickemuslimer mer kunskap om islam. De arbetar med fortbildning i form av studiecirklar, kulturarrangemang och med att utveckla och driva projekt.

<i>Projektnamn</i>	<i>Syfte</i>	<i>Samarbete</i>	<i>period</i>
Islam - en självklar del av Sverige	Kunskapslyftande projekt för folkhögskolor och studieförbund		2009-2010
Fredsagenterna	Öka kunskap om islamisk fredskultur. Se också www.fredsagenterna.se	Sensus	
Att främja muslimsk fredskultur	Utbilda Fredsagenter (se separat projekt ovan) och lägga grund för muslimsk freds rörelse (se SMFR nedan)	Sensus	2006-2009

SVENSKA MUSLIMER FÖR FRED OCH RÄTTVISA

(www.muslimerforfred.org)

Svenska muslimer för Fred och Rättvisa ska utifrån islamiska och demokratiska värdegrunder, verka för fred och rättvisa.

<i>Projektnamn</i>	<i>Syfte</i>	<i>Samarbete</i>	<i>period</i>
Hörnu jag är också svensk	Seminarie serie för att nyansera bilden av muslimer och islam och bemöta fördomar.		
Saalams vänner	Syftar till att skapa förståelse mellan kristna, muslimska och ickereligiösa ungdomar. Utbildar 30 stycken ungdomar till att bli workshopledare och genomför workshops runt om i landet.	Kristna Fredsrörelsen	

FORUM FÖR LIKA RÄTTIGHETER I STOCKHOLM

(www.likarattigheter.nu)

Ideell förening som driver Byrån för lika rättigheter som är en antidiskrimineringsbyrå och som arbetar med att förebygga och motverka alla former av intolerans i samhället såsom exempelvis diskriminering och rasism.

<i>Projektnamn</i>	<i>Syfte</i>	<i>Samarbete</i>	<i>period</i>
Verktygslådan mot rasism och islamofobi	Samplar verktyg mot islamofobi och rasism och har utvecklat ”preparatet” Islamofobil . Se också www.antirasism.info	Sveriges Muslimska Råd, Ibn Rushd studieförbundet och Kista Folkhögskola	
Antidiskrimineringsbyrån i Kista	Råd och stöd till individer utsatta för diskriminering och kompetenshöjande insatser. Byrån utvecklar och driver även projekt.		Pågående

SVERIGES UNGA MUSLIMER

(www.ungamuslimer.org)

En ungdomsorganisation för Sveriges muslimer som verkar för att stärka unga muslimska tjejer och killars villkor i samhället och hjälper dem i att utveckla sin organisering på lokal och nationell nivå.

<i>Projektnamn</i>	<i>Syfte</i>	<i>Samarbete</i>	<i>period</i>
FORIX – förorternas riksdag	Ett projekt om hur ökad framtidstro växer fram bland ungdomar i Sveriges förorter och samarbeten över gränser blir verklighet.		
Dialogdagarna	Projektets mål är att föra samman ungdomar från olika bakgrund, socialt och kulturellt, och få dem att tala med varandra för att skapa en positiv insikt om samlevnad i ett mångkulturellt samhälle. Riktat sig mot skolpersonal och skolelever.	Centrum Mot Rasism och Svenska Kyrkans Unga	

KISTA FOLKHÖGSKOLA

(kistafolkhogskola.se)

Sveriges första folkhögskola med muslimsk bakgrund. Har allmänna kurser på grund- och gymnasienivå, ledarskapsutbildning och islamstudier. Kista folkhögskola har också projektverksamhet som fokuserar på tro, kultur och omvärldsfokus, medborgarskap, utveckling och delaktighet och kvinnors lika möjligheter. Arbetar med att utveckla tankesmedjan One Sweden.

MUSLIMSKA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETSKOMMITTÉN

(www.mmrk.org)

Bildades som en reaktion mot en växande antiislam och brotten mot mänskliga rättigheter i det så kallade "Kriget mot terrorism". MMRK är en oberoende opinionsbildande organisation med säte i Stockholm och arbetar med en muslimsk värdegrund för rättvisa för alla människor oavsett etnicitet, religion och politisk bakgrund. MMRK bevakar och uppmärksammar brott mot mänskliga rättigheter i Sverige samt internationellt.

ISLAMISKA FÖRBUNDET I SVERIGE

(islamiskaforbundet.se)

Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS) är en ideell organisation och definierar sig som en kulturell och islamisk organisation. Islamiska förbundet i Stockholm har visningar av moskén för skolklasser och andra grupper.

MUSLIMSKA KVINNOFÖRENINGEN

(www.mkfstockholm.se)

Har seminarium och utbildningar för sina medlemmar.

ISLAMIC CENTER MALMÖ

(www.mosken.se)

Har visningar i Moskén för skolklasser och andra grupper.¹

¹ Malmö stad har nyligen beslutat om att religiösa institutioner ska kunna återsöka pengar för denna verksamhet från kommunen.

Arbetet vid Diskrimineringsombudsmannen

2011 08 16

Kur 2011/197

Antisemitism och islamofobi

Innehåll

Inledning.....	2
Anmälningssbenägenhet och anmälningar.....	3
Diskriminering som har samband med föreställningar om muslimer som terrorister.....	5
Diskriminering som har samband med religiösa uttryck.....	6
Diskriminering på bostadsmarknaden.....	9
Diskriminering inom socialtjänst.....	10
Diskriminering inom skola.....	11
Förslag på åtgärder.....	13

Inledning

Denna promemoria ger en översiktlig bild av DOs kunskap om hur antisemitism och islamofobi kan komma till uttryck. Promemorian gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild av hur antisemitism och islamofobi upplevs av judar och muslimer.

Promemorian ska ses mot bakgrund av att Forum för Levande Historia (FLH) har fått ett regeringsuppdrag som innebär att FLH ska ta fram en översikt över kunskap om antisemitism och islamofobi i svensk och internationell forskning och muslimska och judiska gruppers utsatthet. FLH har som ett led i genomförandet av uppdraget efterfrågat DOs kunskap i frågan.

Muslimers och judars mänskliga rättigheter utsätts för kränkningar i hela Europa. Diskrimineringen synliggörs och bekräftas i en rad rapporter från nationella myndigheter och internationella organ samt i DOs dialog med muslimer och judar. Diskrimineringslagen förbjuder etnisk och religiös diskriminering och ger möjligheter för den som drabbas att hävda rätten till icke-diskriminering. Lagstiftningen ger därmed ett skydd mot många av de situationer där muslimer och judar kan utsättas för diskriminering.

I det följande presenteras en genomgång av anmälningar från judar och muslimer till DO år 2010 som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna och hur man bör förstå anmälningsbenägenhet i syfte att granska anmälningsinstitutets möjligheter och begränsningar i arbetet med att främja judars och

¹ FRA (2009) *Data in Focus Report 2: Muslims*; FRA (2010) *Anti-Semitism, Summary overview of the situation in the European Union 2001-2009*; Se årsredovisningar från Ombudsmannen mot etnisk diskriminering år 2007, 2008 och 2009 som synliggör muslimers erfarenheter av diskriminering i dialog med ombudsmannen; Brottsförebyggande rådet (2009) *Hatbrott - Statistik över polisanmälningar där det i motivbilden ingår etnisk bakgrund, religiös tro, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck*, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008) *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*.

muslimers rättigheter. Därefter presenteras en genomgång av några av de 16 domar och förlikningar som avgjorts under perioden januari 2009 till maj 2011, vilka synliggör hur diskrimineringen kommer till uttryck för muslimer och hur islamofobin påverkar muslimers livsvillkor. DO har hittills inte tagit ställning i någon anmälan som synliggör hur diskriminering av judar kommer till uttryck. Detta bör ses mot bakgrund av att DO får in få anmälningar från personer som anmäler diskriminering som har samband med den judiska tillhörigheten.

Anmälningsbenägenhet och anmälningar

Judars och muslimers historia i Sverige och övriga Europa präglas av rasism, förföljelse och osynliggörande. Frågor som rör judars och muslimers anmälningsbenägenhet, förtroende för statliga myndigheter och tilltro till att en anmälan kan vara en väg för upprättelse när rättigheter kränks, bör ses i ljuset av judars och muslimers erfarenheter av diskriminering idag och diskrimineringens historiska dimensioner samt ansvariga aktörers underlåtenhet av vidta effektiva åtgärder mot antisemitism och islamofobi.

Mot denna bakgrund är det inte svårt att förstå att det för många judar och muslimer funnits och fortfarande finns en stor brist på förtroende för statliga myndigheter och att judar och muslimer sällan anmäler diskriminering till myndigheter som DO eller polisen, vilka är centrala aktörer i förverkligandet av de mänskliga rättigheterna. DO och polisen är myndigheter som genom sina uppdrag och verksamheter kan ge enskilda möjligheter att utkräva sina rättigheter när de kränks. Låg anmälningsbenägenhet bör vidare förstås mot bakgrund av att många judar och muslimer har en låg tilltro till att en anmälan kan leda till förändring samt rädsla för att anmälan kan leda till ökad utsatthet. Till bilden hör även att många har låg kunskap om vart man ska vända sig

² Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008) *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*, Diskrimineringsombudsmannen (2009) *Upplevelser av diskriminering*.

när man upplever att man utsatts för diskriminering. Det är få händelser som anmäls till myndigheter som har i uppgift att motverka kränkningar av de mänskliga rättigheterna, varför det finns ett mörkertal.

En genomgång av inkomna anmälningar till DO år 2010 visar att cirka 180 anmälningar kommer från personer som upplever diskriminering som har samband med muslimsk tillhörighet.³ Ungefär 40 procent av dessa anmälningar rör upplevelser av diskriminering inom arbetslivet. Många anmälningar handlar om att de upplever diskriminering och trakasserier på sina arbetsplatser och att arbetsgivare inte vidtar tillräckliga åtgärder för att motverka diskrimineringen. Anmälningarna i arbetslivet handlar också om diskriminering i samband med att personer söker arbete. Runt 15 procent av anmälningarna från personer som upplever diskriminering som har samband med muslimsk tillhörighet uppger diskriminering i affär när de ska handla mat eller andra varor. Likaså anmäls diskriminering i samband med besök på restaurang. Runt 15 procent av anmälningarna rör diskriminering inom utbildningsväsendet. En lika stor andel rör diskriminering inom socialtjänst och rör upplevelser av diskriminering vad gäller handläggning och bemötande. Ett fåtal anmälningar rör diskriminering inom bostadsmarknaden och hälso- och sjukvård.

Under 2010 har ingen anmälan kommit in till DO från personer som upplever diskriminering som har samband med judisk tillhörighet.

Frånvaron av anmälningar från judar är en bidragande orsak till att DO har kunskapsluckor vad gäller antisemitismens uttryck och följder, något

³ Det exakta antalet anmälningar går inte att ange eftersom Diskrimineringsombudsmannen inte diarieför anmälningar utifrån etnisk tillhörighet eller religion. De anmälningar som identifierats är sådana där anmälaren själv hänvisar till att diskriminering har skett och där det framgår av anmälan/utredningen att det anmälda har samband med den judiska eller muslimska tillhörigheten. Se Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008) *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*, som visar att under perioden 2000-2008 hade cirka fem anmälningar från judar kommit in till dåvarande Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.

som ger anledning att reflektera över vilka arbetsätt som DO har i syfte att öka kunskap om antisemitismen och möjligheterna att med det juridiska verktyget driva frågor som rör diskriminering som har samband med antisemitism.

När det kommer till anmälningar och ställningstaganden som rör muslimers rättigheter är bilden en annan. Muslimer vänder sig till DO för att hävda sin rätt till icke-diskriminering genom att anmäla diskriminering till DO.

Diskriminering som har samband med föreställningar om muslimer som terrorister

I intervjustudien *Upplevelser av diskriminering* framhåller muslimska män att det omgivande samhället ofta stämplar dem som ”farliga terrorister” och att det är omgivning som gör koppling till både islam och terrorism. Medieforskaren Ylva Brune menar att den typiska terrorist som idag skildras i svensk press är en ung muslimsk man. Hon framhåller att det inte är så att nyhetsmedier påstår att alla muslimer är terrorister, men när man läser tidningarna och begreppen gång på gång och svetsas samman så är det inte svårt att få den uppfattningen, menar Brune. Ylva Brunens forskning visar att 85 procent av alla reportage om islam under tidiga 90-talet handlade om våld. En fjärdedel av all rapportering om religionen kretsade kring terrorism.

Ett mål som prövats i domstol visar på hur diskriminering i samband med föreställningar om muslimer som terrorister kan komma till uttryck. Målet rör diskriminering vid tillhandahållande av varor och tjänster. Två män med namn, som uppfattas som muslimska, förhindrades att skicka pengar eller ta emot pengar genom finansserviceföretaget Western Union. Western Union spärrade transaktionerna eftersom männens namn fanns med på internationella listor, som upprättats av FN, EU och

⁴ DO (2009) *Upplevelser av diskriminering*, sid 33 och 37 f.

⁵ Dagens Nyheter, 2011-01-25, ”En ung muslimsk man”.

USA i syfte att förhindra finansiering av terrorism och allvarlig brottslighet (s.k. Sanktionslistan). Efter utredning av anmälan tog DO ställning i ärendet och menade att männen utsatts för indirekt diskriminering som har samband med männens etniska tillhörighet och religion. Stockholms tingsrätt ansåg att det visats omständigheter som gav anledning att anta att Western Union genom det tillämpade förfarings sättet med Sanktionslistan i praktiken missgynnat personer med arabiska och muslimska namn. Domstolen ansåg att Western Unions kontroller inte var tillräckligt rättsäkra samt att Western Union borde i sina kontroller ha tagit hänsyn till att de två personernas namn är mycket vanliga hos muslimska män. De personer som nämns i Sanktionslistan är angivna med födelsedatum och födelseort. En rättsäker hantering borde, enligt domstolen, ha innefattat kontroll om såväl födelseort som datum, i syfte att minska risken för identitetsförväxling. Mot bakgrund av ovanstående kom domstolen fram till att Western Union gjorde sig skyldig till indirekt diskriminering. Skadeståndet bestämdes till 10 000 kronor till ene mannen och 5 000 kronor till den andre.

Diskriminering som har samband med religiösa uttryck

Ett av de områden där muslimer upplever diskriminering är inom arbetslivet. Inom arbetslivet kan det handla om att bli diskriminerad för att en potentiell arbetsgivare inte tycker att det passar att arbetstagare ska bär turban eller slöja. Utsatthet och trakasserier från kollegor är ingen ovanlig erfarenhet hos muslimer. I det följande ges exempel på anmälningar och lösningar på uppkomna tvister samt två domar som synliggör hur muslimer kan uppleva diskriminering som har samband med religion.

En man påbörjade en arbetsmarknadsutbildning till verkstadsoperatör i Älmhult i december 2005. I maj året därpå besökte han tillsammans

⁶ DO (2009) *Upplevelser av diskriminering*, sid 36.

med en representant från ett utbildningsföretag ett företag för att diskutera en praktikplats. Vid besöket avböjde mannen att skaka hand med den kvinnliga vd:n och hälsade i stället genom att lägga handen mot sitt bröst. Mannen fick ingen praktikplats på företaget. Enligt Arbetsförmedlingen berodde det på mannens vägran att ta den kvinnliga vd:n i hand. Därför beslutade Arbetsförmedlingen att återkalla anvisningen till det arbetsmarknadspolitiska programmet, vilket innebar att mannen förlorade sin försörjning. DO stämde Arbetsförmedlingen för diskriminering som har samband med religion. Mannen avböjde att skaka hand med den kvinnliga företagsrepresentanten eftersom det strider mot hans religiösa övertygelse att män eller kvinnor vidrör personer av motsatt kön utanför familjen. Tingsrätten konstaterar i sin dom att Arbetsförmedlingen inte haft någon saklig grund för att återkalla anvisningen. Tingsrätten slår också fast att Arbetsförmedlingen återkallat anvisningen på grund av den uteblivna handskakningen. Därmed har mannen blivit missgynnad och utsatt för diskriminering som har samband med religion. Skadeståndet bestämdes till 60 000 kronor till mannen.

I intervjustudien *Upplevelser av diskriminering* framgår att det inte spelar någon roll vilken etnisk tillhörighet som personen faktiskt har, eller om hon/han bekänner sig till någon tro överhuvudtaget - det är omgivningens bedömning som avgör hur man bemöts. Detta leder till att fördomar, okunnighet och negativa attityder gentemot islam inte endast drabbar muslimer. I ett ärende som rör diskriminering på arbetsmarknaden synliggörs hur detta kan komma till uttryck. En kvinna hade anmält följande. Hon sökte jobb på ett motell i Linköping och fick komma på intervju. Under intervjun fick hon frågor om hennes makes muslimska kultur och inställning till kvinnor. Intervjuaren sade att hon hade dåliga erfarenheter av ”svenska tjejer som är tillsammans

⁷ Stockholms tingsrätts dom 2010-02-08 i mål nr T 7324-08.

⁸ DO (2009) *Upplevelser av diskriminering*, sid 37.

med invandrare” och att makens familj inte kunde komma till restaurangen medan hon jobbade. Motellets representant lovade att höra av sig med besked till kvinnan, men hon hörde aldrig ifrån den. Efter utredning kom DO fram till att kvinna utsatts för diskriminering och trakasserier som har samband med kön, etnisk tillhörighet och religion. Bevisningen prövades inte, då parterna ingick en överenskommelse som innebar att kvinnan fick 50 000 kronor.

En annan förlikning som ingåtts och som visar på hur diskriminering kan komma till uttryck i arbetslivet gäller en man som anställdes på ett bemanningsföretag för uthyrning som chaufför till transportföretaget UPS. Avsikten var att mannen skulle bli anställd direkt av UPS om allt förlöpte väl. Efter en veckas introduktionsutbildning, skulle han börja på UPS. På sin första arbetsdag fick han en tillsägelse att raka av sig skägget till dagen därpå. Tillsägelsen motiverades med att företagets uniformspolicy inte tillåter att chaufförer bär skägg. Mannen ville av religiösa skäl inte raka av sig skägget, varför hans uppdrag på UPS avslutades omedelbart. Mannen gjorde en anmälan till DO som efter utredning tog ställning i ärendet och gjorde bedömningen att mannen utsatts för indirekt diskriminering som har samband med religion. Bevisningen i ärendet prövades inte i domstol, utan parterna ingick en överenskommelse som innebär att mannen fick 75 000 kronor.

En kvinnlig elev, som är troende muslim och bär huvudduk som täcker håret, började på en hotell- och restaurangskola. Skolan hade en klädpolicy som innebar att hon inte fick bära huvudduk under serveringslektionerna. Kvinnan tog upp frågan med skolans rektor, men fick inte gehör för sin önskan att bära huvudduk. Eftersom hon ville ha fullständiga betyg gick hon med på att inte bära huvudduk under serveringslektionerna. Kvinnan anmälde till DO som efter utredning tog ställning och därmed gjorde bedömningen att hon utsatts för indirekt diskriminering som har samband med religion och kön. Bevisningen i ärendet prövades inte i domstol, utan en förlikning ingicks istället som innebar att kvinnan fick 40 000 kronor. Ytterligare tre förlikningsavtal

rör muslimska kvinnor som inte tilläts bära huvudduk på arbetsplats och arbetsmarknadsutbildning.

Dom har meddelats i ett ärende som rör att en kvinna nekades att träna aerobics med hänvisning till att hon bär huvudduk. Tingsrätten slår fast att föreningens förbud mot träning med huvudbonad innebär att personer som av religiösa skäl inte kan ta av sin huvudbonad inte hade möjlighet att träna på anläggningen. Tingsrätten menar att regeln därför missgynnar kvinnor som bär huvudduk av religiösa skäl och dömde föreningen för indirekt diskriminering. Skadeståndet bestämdes till 5 000 kronor.

Diskriminering på bostadsmarknaden

I rapporten ” Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden” konstateras att muslimer är en av de minoriteter som har svårt att etablera sig på bostadsmarknaden och att många av de segregerade bostadsområdena i Sverige har det gemensamt att många muslimska personer lever där. Rapportens forskningsgenomgång ger stöd för att diskriminering är ett omfattande problem på bostadsmarknaden och att diskriminering bidrar till att skapa och vidmakthålla segregationen i Sverige. Hyresmarknadens förmedlingssystem och uthyrningskriterier identifieras i rapporten som viktiga faktorer vad gäller diskrimineringens roll i upprätthållandet av den befintliga bostadssegregationen. Uppsala Universitet har på uppdrag av DO genomfört en kartläggning av förekomst och omfattning av diskriminering inom bostadsmarknaden. Praktikprovning var en metod som tillämpades för att ge en bild av diskrimineringen på bostadsmarknaden och det visade sig att de personer som agerade muslimer, upplevde en oro och ett

⁹ Malmö tingsrätts dom 2010-10-05 i mål nr T 3169-8.

¹⁰ Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008) *Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden – en rapport om DO:s särskilda arbete under åren 2006-2008 kring diskriminering på den svenska bostadsmarknaden.*

misstänkliggörande i flera av de tillfällen då de sökte bostad. ¹¹ Ett fåtal anmälningar till DO bekräftar att muslimer upplever diskriminering i samband med att de söker såväl bostad på hyresmarknaden som på bostadsrättsmarknaden.

Diskriminering inom socialtjänst

Att diskrimineringen är komplex och kränker grundläggande rättigheter visar följande dom som meddelats av Uppsala tingsrätt. En flicka och hennes pappa var på ett rutinbesök på BVC. Pappan berättade för distriktssköterskan att flickan skulle resa utomlands med sin moster under sommaren för att besöka några släktingar. Distriktssköterskan misstänkte då att flickan skulle könsstympas under resan och gjorde en anmälan till socialnämnden i Uppsala. Socialnämnden gjorde en utredning som bland annat bestod av ett möte med föräldrarna. Efter en tids handläggning på gjordes en polisanmälan om misstänkt könsstympning. Följden av socialtjänstens polisanmälan blev att flickan utan förvarning hämtades av polis i skolan och fördes till sjukhus där hon mot sin vilja tvingades genomgå en gynekologisk undersökning. Den visade att flickan inte blivit könsstympad och polisen lade därför ner sin förundersökning.

Föräldrarna anmälde kommunens agerande till Ombudsmannen mot etnisk diskriminering som efter utredning tog ställning och lämnade in en stämningsansökan. Ombudsmannen mot etnisk diskriminering och senare Diskrimineringsombudsmannen menade bland annat att Socialnämnden, efter distriktssköterskans anmälan, hade inlett en utredning som endast hade sin grund i familjens etniska tillhörighet. Socialnämnden inhämtade inte något underlag för en förhandsbedömning, utan inledde direkt en utredning.

¹¹ DO (2009) *Diskriminering på bostadsmarknaden, Redovisning av regeringsuppdrag* IJ2009/1834/DISK.

Tingsrätten delade DO:s uppfattning att enbart familjens etniska tillhörighet har genomsyrat kommunens hela handläggning av ärendet. Eftersom socialtjänsten inte haft andra skäl för misstanken om könsstympling än föräldrarnas etniska tillhörighet har Uppsala kommun utsatt familjen för diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet, konstaterar tingsrätten. Tingsrätten anser att kommunen inte skulle ha polisanmält föräldrar med svensk etnisk tillhörighet på ett lika bristfälligt underlag.¹²

Diskriminering inom skola

Skolan har en särskild roll i samhället, då den har ett uttalat demokratiskt mål. I skolans uppdrag ligger att skapa jämlika villkor. Skolresultat är avgörande för barns möjligheter att studera vidare vilket i sin tur påverkar deras möjligheter att ta sig ut i arbetslivet. Det är allvarligt om det i utbildningssystemet tillämpas rutiner och vedertagna förhållningssätt som utgör hinder för exempelvis muslimer och judars möjligheter att tillägna sig en utbildning på lika villkor. Forskning visar att elever som vill utöva andra religioner än kristendom, som till exempel islam eller judendomen, kan bli diskriminerade i skolan genom att de varken erbjuds möjligheter att praktisera sin religion eller att det inte finns möjligheter att ge uttryck för sin religion i skola. ¹³ Det kan bland annat handla om tillgången till kosher- och halalmat för judiska och muslimska elever.

Forskning visar att bilden av islam många gånger i läromedlen är snedvriden och ger en negativ bild av muslimer.¹⁴ I religionsböcker och historieböcker värderas islam i förhållande till en norm som utgörs av ”kristna”, ”vita”, västerlänningar som befinner sig i ett föreställt

¹² Uppsala tingsrätts dom 2010-04-20 i mål nr T 4350-07.

¹³ Sawyer, Lena (2006) *Utbildningens dilemma* SOU 2006:40, red. Sawyer & Kamali, s. 207.

¹⁴ Sawyer, Lena & Kamali, Masoud (2006) *Utbildningens dilemma* SOU 2006:40, red. Sawyer & Kamali, s. 13.

geografiskt och kulturellt område som kallas ”västerlandet”.¹⁵ Frågor som rör tillgång till modersmålsundervisning och på vilket sätt utbildningsväsendet förmår bekräfta och synliggöra minoriteters villkor är återkommande frågor som judar och muslimer tar upp med DO.

¹⁵ Sawyer, Lena & Kamali, Masoud (2006) *Utbildningens dilemma SOU 2006:40*, red. Sawyer & Kamali, s. 14.

Förslag på åtgärder

Det är tydligt att regler och normer genom historien på olika sätt har begränsat och hindrat judar och muslimer från att komma i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna.¹⁶ Muslimers och judars erfarenheter av diskriminering synliggör att denna historia har en dagsaktuell spegelbild.

Det är DOs mening att kunskapen om judars och muslimers livsvillkor är otillräcklig och därför inte alltid avspeglas i samhällets förhållningssätt gentemot judar och muslimer och när åtgärder vidtas. Behovet av ett rättighetsperspektiv som vägledande för kunskapsutveckling och beslut som fattas är alltså stort.

Diskrimineringen är komplex. DO kan därför inte föreslå några enkla och enskilda åtgärder för att komma åt kränkningar av rättigheter och vill i sammanhanget framhålla betydelsen av att det allmänna har diskrimineringsperspektivet i fokus och att principen om icke-diskriminering ska vara vägledande för verksamheter. För det fortsatta arbetet för de mänskliga rättigheterna finns det inga enkla genvägar, utan det som behövs är att fler aktörer i ökad utsträckning kontinuerligt analyserar diskrimineringens uttryck, följer upp vidtagna åtgärder och överväger behovet av ytterligare åtgärder för att motverka diskrimineringen. I det följande föreslås några övergripande förslag som bör beaktas i det fortsatta arbetet med att motverka antisemitism och islamofobi som en del i Sveriges historia.

Ökad kunskap

Promemorians analys pekar på att kunskapsluckorna är stora vad gäller diskrimineringens omfattning, dess komplexa uttryck och påverkan på tillgången till rättigheter. DO anser att kunskapshöjande insatser om diskriminering kan bidra till att nå en samhällelig förändring av de

¹⁶ Se till exempel Christian Catomeris, 2004, *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*.

diskriminerande strukturer som påverkar judars och muslimers livsvillkor.

En önskvärd insats för att öka kunskapen är anvisade medel till forskning som fokuserar på att ta fram vilka åtgärder och strategier som bidrar till att skydda och främja mänskliga rättigheter.

En annan önskvärd insats för att öka kunskapen om antisemitism och islamofobi som en såväl historisk som dagsaktuell fråga är att läromedel och information inom utbildningsväsendet speglar faktiska förhållanden. I synnerhet behövs en fördjupad kunskap om rasism och diskriminering som en del av Sveriges historia. Detta kan åstadkommas genom att Skolverket och FLH får i uppdrag att ta fram kunskaps- och diskussionsunderlag till skolor i årskurs 4-9 som belyser antisemitism och islamofobi.

En tredje önskvärd insats för att öka kunskapen är att kommuner och landsting i ökad utsträckning tar ansvar för att säkerställa förverkligandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige. Deras verksamhet har betydelse för enskildas tillgång till centrala rättigheter. Kommuner bör identifiera de viktigaste svårigheterna som finns att på lokal nivå för att leva upp till de mänskliga rättigheterna i samverkan med bland annat judiska och muslimska representanter, samt åtgärder som bidrar till ett verksamhetsanpassat mål för att kommuner ska bidra till att minska antisemitism och islamofobi.

En fjärde önskad insats är att utbildning om diskriminering och diskrimineringslagen är en naturlig del i juristutbildning, lärarutbildning och journalistutbildning.

Organisationsstöd för civila samhällets aktörer bör stärkas

Ett sätt att förstå de relativt blygsamma resultat som uppnåtts för att förbättra judars och muslimers situation är att de sällan varit delaktiga i att formulera problem och åtgärder som kan förändra situationen. Det är DO:s mening att myndigheter på lokal, regional och statlig nivå i större

utsträckning bör skapa likvärdiga villkor för deltagande och inflytande. I detta sammanhang är det viktigt att samhället ekonomiskt bistår de civila samhällets aktörer t.ex antidiskrimineringsverksamheter, i syfte att stärka förutsättningarna för inflytande och mobilisering kring frågor som minoriteter anser är angelägna att organisera sig kring. Mot denna bakgrund anser DO att organisationsstödet till civila aktörers organisationer såväl ekonomiskt som kunskapsmässigt bör stärkas i syfte att öka bland annat muslimers och judars förutsättningar att reellt delta i frågor som berör dem.

Frågor som rör utbildningsväsendet

I skolans uppdrag ligger att erbjuda likvärdig utbildning, utifrån de olika behov och förutsättningar som varje barn har. Det är allvarligt om det i undervisningen finns hinder som påverkar barns tillgång till utbildning. Det är uppenbart att det i skolan behövs åtgärder för att komma åt detta. Hur resurser satsas, men även frånvaro av insatser, påverkar tillgången till utbildning. Det är till exempel påtagligt att det nationella minoritetsspråket jiddisch överhuvudtaget inte ägnats det engagemang som språket förtjänar och är i behov av. Mot bakgrund av detta anser DO att åtgärder bör vidtas som syftar till att bryta språkbytesprocessen för jiddisch och att judiska barns identitet och språkutveckling bekräftas och utvecklas i utbildningsväsendet.

Det kan inte uteslutas att skolors och kommuners hantering av modersmålsundervisning och modersmållärares ojämlika position i förhållande till andra lärare i skolan återspeglas i barnens uppfattning om sitt modersmål och sin kultur. Modersmålsundervisning är en av flera centrala åtgärder i främjandet av barns kulturella identitet och språk. Mot bakgrund av detta anser DO att åtgärder bör vidtas som bidrar till att säkerställa barns rätt till modersmålsundervisning.

Håkan Sandesjö

Heidi Pikkarainen

t.f. Diskrimineringsombudsman

Utredare

Aktiviteter vid Forum för levande historia¹ i syfte att motverka antisemitism

Böcker

Stéphane Bruchfeld & Paul A. Levine, ...om detta må ni berätta... En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945. Stockholm 1998;2009.

Göran Leth, Konstruktionen av en likgiltighet. "Kristallnatten" i svenska dagstidningar. Analys av medierapportering. Forum för levande historias skriftserie 1:2005, Stockholm 2005.

Anders Jarlert, Lysning av misstag, sa Lysander. Om judisk "ras" som äktenskapshinder. Forum för levande historias skriftserie 3:2006, Stockholm 2006.

Klas-Göran Karlsson, Med folkmord i fokus. Förintelsens plats i den europeiska historiekulturen. Forum för levande historias skriftserie 6:2008, Stockholm 2008.

Mats Deland, En godtycklig historia. Om Sveriges behandling av tyska och svenska krigsförbrytare efter andra världskriget. Forum för levande historias skriftserie 9:2010, Stockholm 2010.

Niklas Ammert, Om vad och hur 'må' ni berätta. Undervisning om Förintelsen och andra folkmord. Forum för levande historias skriftserie 11:2011, Stockholm 2011.

Undersökningar/Rapporter

Jonas Ring & Scarlett Morgentau, Intolerans. Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland unga. Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, Stockholm 2004.

Henrik Bachner & Jonas Ring, Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige. Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, Stockholm 2006.

Jonas Otterbeck & Pieter Bevelander, Islamofobi. En studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimer utsatthet. Forum för levande historia, Stockholm 2006.

Anders Lange, En undersökning om lärares erfarenheter av och uppfattningar kring undervisning om Förintelsen. Forum för levande historia och SCB, Stockholm 2008.

Birgitta Löwander & Anders Lange, Den mångtydiga intoleransen. En studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010. Forum för levande historia och SCB, Stockholm 2010.

¹ Myndigheten Forum för levande historia föregicks av Kommittén för Levande historia inom Regeringskansliet.

Aktivitet/Material	Innehåll, författare m.m.	Tidsperiod
Internationella konferenser		
The Stockholm International Forum Conferences (anordnades av statsrådsberedningen, Kommittén för Levande historia m.fl., på initiativ av svenska regeringen).	Etablerandet av internationella deklARATIONER för att bekämpa antisemitism, rasism och folkmord. Arbetet resulterade i nätverket ITF (International Task Force for International Cooperation on Holocaust Education Remembrance and Research).	2000-2004
ITF - nätverket	FLH företräder Sverige i ITF och deltar i en rad arbetsgrupper.	2004-
26 januari	Stockholmsdeklarationen 10 år.	2010
Vittnesmål		
De glömmer det aldrig – dokumentation av vittnesmål	Intervjuer med ett hundratal personer i Sverige om deras minnen av Förintelsen, (genomfört av Kommittén för Levande historia).	2001
Vittnesmål	Fortsatta intervjuer med överlevande judar och andra.	2010-
Utställningar		
Gränser	Utställning om sorteringar och kategoriseringar av människor (har visats i Stockholm och gått på turné).	2003-2004
Fördomsturnén	Utställning som utformades av ungdomar och konstnärer utifrån intoleransrapporten 2004.	2005
Fransson skottar snö	Utställning med dokumentära texter om Sverige och Förintelsen, bilder för självreflektion (har visats i Stockholm och gått på turné).	2005-2006
Anne Frank & Jag – inlånad utställning (Nederländerna)	Utställning om Anne Franks historia och frågor om mänskliga rättigheter. Interaktiv utställningsdel med fokus på nutid "free2choose" (har visats i Stockholm och gått på turné).	2006-2010
Spelar roll	Utställning som problematiserar åskådarens, förövarns och offrets roller – kopplat till Förintelsen (har visats i Stockholm och därefter på turné i landet).	2007 -
Holocaust by bullets - Brottplats Ukraina – inlånad utställning (Frankrike)	Utställning om Förintelsen i Ukraina 1942-1943. Intervjuer med vittnen, videospelningar, bilder, kartor.	2009

P.K. – en utställning om intolerans	Utställning som har utformats av konstnärer utifrån intoleransrapporten 2010.	2011
Öppna seminarier		
Kvällsseminarier	I samband med utställningar och publikationer har kvällsseminarier anordnats på FLH för allmänheten.	2005-2010
Konferensserie	Om Antisemitism - med syftet att belysa antisemitismens historiska uttryck för att motverka antisemitism idag.	2005
Events		
60 år efter befrielsen av Bergen-Belsen.	Halvdags event på Dramaten i Stockholm.	2005
27 Januari – Förintelsens minnesdag	Årliga minnesceremonier runt om i landet. I Stockholm hålls möten på Raoul Wallenbergs torg.	2007-
Filmprojekt		
Vadå tolerans?	Ungdomar producerar film på temat tolerans – intolerans.	2006
Filmprojekt om Förintelsen	VHS-box med filmer om Förintelsen. Samarbete med Filminstitutet (genomfört av Kommittén för Levande historia).	
Fakta om Förintelsen	DVD-film om Förintelsens historia. Samarbete med Filminstitutet.	2008
Berättarprojekt		
Överlevandes personliga berättelser	Unga personer tränas i berättarteknik av överlevandes historier. Föreställningar har presenterats för allmänheten och för svenska riksdagsmän.	2008-2010
Fortbildning för lärare		
Seminarier för lärare	Seminarier anordnas runtom i Sverige, på en rad olika teman, t.ex. Förintelsen, Antisemitism och Islamofobi, Åskådarrollen, Intolerans m.m.	2003-
Internationella kurser om Förintelsen och antisemitism för svenska lärare	Varje år anordnas en veckolång kurs vid någon utländsk institution, t.ex. Yad Vashem, Wannsee m.fl.	2007-
Handledningsmaterial	Projektet Spelar roll (2009) OSCE material om Antisemitism (2010)	2009
Studieresor för lärare till Polen	I samarbete med SKMA anordnar FLH resor för lärare till koncentrations- och förintelseläger i Polen.	2007-

Studieresor för lärare till Baltiska länder	Resor till Baltiska länder för kombination av studier av Förintelsen och kommunistiska regimers brott.	2010-
Resor till minnesplatser		
Studieresor till Polen	Årliga studieresor för svenska riksdagsmän i syfte att öka kunskapen om Förintelsen.	2009-
Guidade vandringar		
Gräv där du står	Guidade vandringar på autentiska platser i landet, med information om människor och händelser relaterade till nazismen och kriget.	2004
På denna plats	Fortsatta guidade vandringar på autentiska platser i landet, med information om människor och händelser relaterade till nazismen och kriget.	2009-
Utredningsarbete för EU		
Undervisning om Förintelsen och om mänskliga rättigheter inom EU	FLH erhöll ett kontrakt från EU:s organisation för mänskliga rättigheter (FRA) för att utreda hur undervisningen om Förintelsen kan sammanföras med undervisning om mänskliga rättigheter på minnesplatser, museer och autentiska platser i Europa. Projektet finns redovisat i en huvudrapport och två handböcker, översatta till 10 språk.	2009